

فناوری اطلاعات و زنان

تهیه و تنظیم: پردیس رحمانی راد

گروه فناوری اطلاعات

دانشگاه آزاد مشهد

Email: rahmani.pardis@gmail.com

- چکیده: زنان نیمی از جهان اجتماعی ما هستند. این نیمه که قبلاً از پشت صحنه خارج بود اکنون می خواهد بر روی صحنه بایستد. ما در این مقاله، به نقش فن آوری اطلاعات و ارتباطات در زندگی زنان، زن در جامعه اطلاعاتی و زنان و اقتصاد دانایی محور می پردازیم. در راستای روشن شدن مطالب ذکر شده به بیان مفهوم برخی موضوعات مرتبط و راهکارها در این زمینه اشاره خواهیم داشت. شاید بتوان سیر تحول این جریان را با مفهوم «فمینیسم» توضیح داد. مفهومی که جنبش اجتماعی زنان با آن شناخته می شود.

- کلید واژه ها: جامعه اطلاعاتی، فناوری اطلاعات، حضور زنان

۱- مقدمه

فمینیسم» توضیح داد. مفهومی که جنبش اجتماعی زنان با آن شناخته می شود. جنبش اجتماعی زنان یکی از نمونه های جنبش های جدید اجتماعی است که تأثیرات تعیین کننده و دامنه داری هم در جامعه وهم در دیدگاههای نظری جامعه شناسی داشته است

زنان نیمی از جهان اجتماعی ما هستند. این نیمه که همانند صدای تاکنون خاموش و یا ناشنیده مانده بود اکنون گویا شده است. شاید بتوان سیر تحول این جریان را با مفهوم

»

نظریه پردازان بزرگ عرصه اقتصاد و جامعه،

برای تبدیل اهدافی که عموماً برای تبیین مفهوم

توسعه یافتگی یک کشور در نظر گرفته می

شود، شاخص های متعددی تعریف کرده اند.

یکی از شاخص های مهم این بحث میزان حضور

و تاثیرگذاری زنان در عرصه است.

در فعالیتهای اجتماعی نیز به صورت وسیع و مؤثر شرکت

کنند.

دانش و مشتقات آن مانند نوآوری و خلاقیت از پارامترهای

مهم کاهش فقر و توانمندسازی است و علاوه بر آن عاملی

است تا زمینه حضور زنان را در فعالیتهای اجتماعی و

اقتصادی گسترش دهد. برای دسترسی زنان به اطلاعات و

دانش که منجر به توسعه اقتصادی می شود، باید از

روش های متفاوتی نسبت به شرایط محلی و توانمندی و

سواد اولیه آنها استفاده شود. شبکه دانش می تواند به

زنان کمک کند تا به صورت آزادانه تجربیات خود را در

اختیار دیگران قرار دهند و از تجربه سایرین نیز در

حوزه های مورد علاقه استفاده کنند.

زنان می توانند به صورت تک به تک، گروهی و یا منطقه ای و

بین المللی در فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی به صورت

فیزیکی با مراجعه به مراکز دسترسی به اطلاعات شهری و

روستایی و یا به صورت مجازی بر روی شبکه اینترنت حضور

فعال داشته باشند و از اطلاعات و تجربیات جهانی بهره مند

شوند.

زنان برای حضور در شبکه دانش نیازمند آموزش های لازم

برای ارتباط با دنیای خارج هستند که این کار باعث می شود

تا به فکر کار و مشارکت در فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی

باشند. زنانی که در ارتباط با شبکه دانش قرار بگیرند

خواهند آموخت که چگونه می توان از راه دور کار کرد، آنها

یاد می گیرند که بر روی شبکه می توانند بازرگانی کنند، یاد

می گیرند که اطلاعات روی شبکه کالای ارزشمندی است که

2- نقش فن آوری اطلاعات در ارتقای دانش زنان

ارتباطات اجتماعی در بین مردم جهان بر اثر توسعه

فن آوری اطلاعات و ارتباطات ICT - هر روز بیش تر

می شود و جهان در آستانه انقلاب دانش قرار گرفته است.

ترکیب این فن آوری همراه با سایر علوم ارتباطات می تواند به

خانواده ها کمک کند تا با سرعت بیش تری نسبت به شناخت

و استفاده از آن اقدام کنند و بتوانند با ارتقای دانش در

فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی هم از جنبه نظری و

تصمیم سازی و هم از جنبه عملی و کاربردی سهم موثری

داشته باشند.

متأسفانه به دلیل محدودیتهای مختلفی از جمله سنت های

محلی، مسایل فرهنگی خاص، مشکل دسترسی به اطلاعات

و منابع دانش، زنان سهم بسیار ناچیزی در فعالیتهای

اجتماعی و اقتصادی به صورت مستقیم دارند. این

محدودیتها باعث شده است زنان در عمل نتوانند توانمندی

لازم برای مشارکت و رقابت مناسب با مردان را در بسیاری از

امور جامعه به ویژه در حوزه اقتصادی داشته باشند. علاوه بر

حوزه اقتصادی این موضوع باعث شده است تا زنان نتوانند

باید به دنبال استفاده از آن برای توسعه اقتصادی باشند. البته در این گذر مشکلاتی مانند گرانی تجهیزات مانند رایانه، چاپگر و اسکنر هزینه اتصال به اینترنت، هزینه آموزش و وجود اطلاعات وسیع به زبان‌های مختلف به‌ویژه انگلیسی را باید در نظر داشت.

جامعه‌ای که حول محور اطلاعات به وجود آمده است باعث برقراری آزادی انتخاب در هر چیزی شده است. عدم دسترسی زنان به منابع چهارگانه ثروت، منزلت، اطلاعات و قدرت در همه عرصه‌های تاریخ آشکار است. این درحالی است که برخی از طرح‌ریزان معتقدند که فناوری اطلاعات از لحاظ جنسیتی بی‌طرف است و در نتیجه زنان و مردان باید به طور عادلانه از آن منتفع شوند.

با وجود این، نتایج یک تحقیق (بر مبنای شش مطالعه موردی از پروژه‌های ترویج فناوری اطلاعات و ارتباطات در آسیا و آفریقا و آمریکای شمالی) این فرضیه را تایید می‌کند که زنان به نحو برابر از این پروژه منتفع نیستند.

کسب آمار موفق استفاده زنان از اینترنت در کشورهای در حال توسعه بسیار دشوار است، هرچند واضح است که تعداد این زنان بسیار کم و توزیعشان محدود است. اکثر کاربران زن اینترنت تقریباً در همه کشورهای در حال توسعه نماینده کل زنان کشورشان نیستند بلکه جزو نخبگان و اقلیتها هستند. برحسب آمار منطقه‌ای، زنان تنها ۶ درصد کاربران اینترنت را در خاورمیانه تشکیل می‌دهند.

ریشه این مشکل در این کشورها علاوه بر مبحث فرهنگی، به این موضوع برمی‌گردد که عده زیادی

مسائل جنسیت و فناوری اطلاعات را نادیده می‌گیرند، تنها با این توجیه که توسعه باید در ابتدا به مسائل ضروری توجه کند.

۲-۲- کمک به هویت سازی زنان

بر طبق نتایج پژوهشهایی که یونسکو منتشر کرده است: دو نظریه درباره تفاوت برقراری ارتباط از طریق اینترنت وجود دارد.

یک نظریه معتقد به مساوات جنسیتی در فضای اینترنتی است. یعنی چون اینترنت یک محیط مجازی است مسائل مربوط به جنسیت از بین می‌روند. کاربران می‌توانند به صورت یکسان رفتار نمایند و برای جنسیتشان در فضای مجازی ارتباط برقرار کنند چنین دیدگاهی، اینترنت را یک فضای مناسب برای زنانی می‌داند که فرصت و امکان ابراز مسائل و عقایدشان را نیافته‌اند.

در جوامع محافظه کار ویا جوامعی که شرایط اجتماعی و فرهنگی به زنان اجازه حضور آزادانه و برابر با مردان در فضاهای اجتماعی را نمی‌دهد فضای اینترنت عاملی می‌شود تا زنان ناگفته‌ها و افکارشان را ابراز نمایند ویا به هویت سازی اجتماعی در این فضا بپردازند.

نظریه دیگری وجود دارد که معتقد است رابطه متقابل در اینترنت صرفاً انعکاسی از مکالمه در جهان واقعی است، یعنی جایی که مردان سلطه دارند و اینترنت هیچ کمکی به متفاوت بودن، هویت سازی و آزادی بیان زنان در جوامعی که آنها را به حاشیه برده است نمی‌کند در فضای اینترنت

ومحیط مجازی هم حضور مردان منجر به حاشیه رفتن زنها می شود.

3- زن در جامعه اطلاعاتی

ایران به همراه ۱۹۲ کشور جهان در اجلاس سران کشورهای جهان در ژنو و تونس به عضویت جامعه اطلاعاتی در آمده و اعلامیه اصول و برنامه عمل آن را پذیرفته است. اولین اجلاس فاز WSIS در روزهای ۱۰ تا ۱۲ دسامبر ۲۰۰۳ در ژنو انجام شد. نتیجه این نشست تاریخی تصویب اعلامیه اصول و برنامه عمل جامعه اطلاعاتی بوده است که به امضای رؤسای کشورهای جهان رسیده است.

دومین اجلاس WSIS در روزهای ۱۶ تا ۱۸ نوامبر ۲۰۰۵ در تونس انجام شد. نتیجه این نشست هم تصویب تعهدنامه تونس و برنامه اجرایی تونس برای جامعه اطلاعاتی به همراه تصمیماتی در خصوص بررسی حاکمیت اینترنت و بررسی مالی پروژه فن آوری اطلاعات و ارتباطات برای توسعه (D4ICT) بوده است. طبق تعریف مورد توافق کشورهای عضو، جامعه اطلاعاتی جایی است که همه اشخاص بدون تمایز به صورت آزادانه توان خلق، دریافت، شریک کردن و به کارگیری اطلاعات و دانش برای اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و توسعه سیاسی خود را دارند.

محورهای اصلی جامعه اطلاعاتی آموزش، تجارت، بهداشت و مشارکت‌های اجتماعی هستند که می‌باید با همکاری گروه چهارگانه دولت‌ها، بخش خصوصی، جامعه مدنی و

سازمان‌های بین‌المللی و با استفاده از ابزار فن آوری اطلاعات و ارتباطات به پیش رود.

در اعلامیه اصول جامعه اطلاعاتی، چارچوب قواعد و رفتار برای ایجاد یک جامعه اطلاعاتی مشارکت‌پذیر مبتنی بر روابط برابر آورده شده است. از جمله اهداف اعلامیه اصول می‌توان به رفع شدن فقر و گرسنگی، تحصیلات ابتدایی برای همه، رفع تبعیض علیه زنان و توانمندسازی آنها، رشد سلامت و پیشگیری از بیماری‌ها اشاره کرد. به طور کلی در اعلامیه اصول جامعه اطلاعاتی که حول ۱۱ محور آمده است و به موضوعاتی شامل: جهان شمولی، یکپارچگی، همبستگی، هم پیوندی، حقوق انسانی و آزادی‌های اساسی، حق توسعه، تقویت احترام به حاکمیت قوانین بین‌المللی، آزادی عقیده و بیان از طریق رسانه‌ها، پیشگیری از تبعیض در دسترسی به اطلاعات، رعایت اصول اخلاقی، حق حاکمیت همه کشورهای پرداخته شده است. علاوه بر آن توصیه‌هایی برای به کارگیری علم در توسعه جامعه اطلاعاتی، از بین بردن فاصله و زمان با استفاده از فن آوری اطلاعات، تبدیل شکاف دیجیتالی به فرصت دیجیتالی برای کشورهای در حال توسعه، توانمندسازی جوانان، زنان و فقرا، توجه به تنوع فرهنگی و بومی، همکاری چهارگروه دولت‌ها، بخش خصوصی، جامعه مدنی و سازمان‌های بین‌المللی مطرح شده است.

همان‌طور که دیده می‌شود، اعلامیه اصول و برنامه عمل جامعه اطلاعاتی فرصت‌های بسیار خوبی برای زنان فراهم کرده و حقوق آن‌ها را در برابر مردان مساوی در نظر گرفته است. بنابراین زنان باید از فرصت پیش آمده استقبال کنند و

با ارتقای دانش عمومی خود و مشارکت بیش‌تر در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی جایگاه خود را در شروع قرن ۲۱ در جامعه اطلاعاتی که در حال شکل‌گیری است تثبیت کنند.

4 - اقتصاد دانش محور

اقتصاد دانش محور، اقتصادی است که در آن تولید، توزیع و استفاده از دانش عامل اصلی رشد، ایجاد ثروت و اشتغالزایی در همه صنایع است.

البته افزایش دانش به خودی خود موجبات دانش محوری اقتصاد را فراهم نمی‌آورد بلکه بهره‌گیری از آن در همه ابعاد مورد لزوم است. هدف اقتصاد دانش محور ایجاد جامعه دانش محور است و جهانی شدن نیز از پیامدهای دانش محور بودن اقتصاد است.

1-4- زنان و اقتصاد دانایی محور

در حال حاضر زنان در خانواده از ثروت و مالکیت فیزیکی کم‌تری نسبت به مردان برخوردارند، بنابراین زنان باید از فرصت پیش‌آمده که دانایی به عنوان ثروت و اقتصاد دانایی‌محور به عنوان اقتصاد جدید مطرح شده است بیش‌ترین استفاده را کنند تا بتوانند شرایط را در جهان پیش‌روی هزاره سوم به سود خود کنند. برای رسیدن به این هدف باید زنان راهکارهای افزایش دانایی را که از طریق نوآوری و خلاقیت به دست می‌آید بشناسند، و با به‌کارگیری درست از ابزار فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات

زمینه زندگی بدون تبعیض در جامعه را که در آن رفاه اجتماعی و اقتصادی بهتری به ارمغان دارد، ایجاد کنند.

اقتصاد دانایی‌محور، زن و مرد نمی‌شناسد و برای دسترسی به آن فقط باید دانش عمومی زنان افزایش یابد که این کار از طریق آموزش‌های رسمی و غیررسمی امکان‌پذیر است. فرصتی که امروز اقتصاد دانایی‌محور برای زنان به‌وجود آورده است می‌تواند تا حد زیادی به جبران عقبماندگی تاریخی مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی کمک کند.

5- نتیجه گیری

مساله حقوق زنان با ورود به جامعه اطلاعاتی رنگ تازه‌ای به خود گرفته است. با توجه به هدف غایی جامعه اطلاعاتی مبنی بر لزوم دسترسی همگان به فناوریهای اطلاعات و ارتباطات، مساله حقوق زنان و حق دسترسی آنان — به‌عنوان بخشی از این جامعه — به فناوریهای اطلاعات و ارتباطات، از مباحث مهم مطرح در جامعه اطلاعاتی است.

ازسوی‌دیگر این فناوریها و به‌ویژه اینترنت در کنار کاربردهای مفید و آزادی‌بخش، خطراتی نیز به دنبال دارند که بی‌توجهی به آنها می‌تواند عواقب سوئی داشته باشد و حقوق اقشار مختلف جامعه و از جمله زنان را زایل کند. بنابراین همان‌گونه که توجه به دسترسی برابر زنان به فناوری اطلاعات باید مورد توجه دولت‌ها قرار گیرد، مساله

6- منابع

1. <http://www.itu.int>
2. <http://www.ea.wenet.ir>
3. <http://www.imi.ir>
4. <http://forum.webzist.com>
5. <http://www.modirian.net>
6. <http://www.aftab.ir>
7. <http://www.cshrn.af>
8. <http://www.zamaneh.info>
9. <http://www.ictna.ir>
10. <http://sociologyofiran.com>

هویت زن و سوءاستفاده جنسیتی که می‌تواند از طریق این فناوریها رخ دهد، نباید از نظرها پنهان بماند. این مساله، مبحثی است که جای بحث و بررسی بسیار دارد و امید است در تحقیقات اندیشمندان و محققان کشور ما نیز لحاظ گردد.